

ЗНАХІДКИ ВИДІВ АДВЕНТИВНИХ РОСЛИН У ФЛОРИ СТАРОБІЛЬСЬКОГО ЗЛАКОВО-ЛУЧНОГО СТЕПУ

К л ю ч о в і с л о в а: флористичні знахідки, адвентивні рослини, Старобільський злаково-лучний степ, Україна

Останнім часом у різних регіонах України, зокрема і в Старобільському злаково-лучному степу, спостерігається тенденція до постійного збільшення кількості видів адвентивних рослин та зростання ступеня натуралізації окремих з них [22]. Так, у «Конспекте флори юго-востока Украины» [12] наводиться 101 вид адвентивних рослин, однак уже в 2009 р. розмаїття цієї фракції флори сягло 431 виду [17].

На підставі власних досліджень, проведених упродовж 2009—2013 рр., і критичного опрацювання колекцій гербаріїв Донецького ботанічного саду (DNZ) та Інституту ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України (KW), Луганського національного університету автором виявлено низку нових видів адвентивних рослин, які раніше не наводилися для даного регіону. Наприклад, новими для південного сходу України є *Elaeagnus commutata* Bernh. ex Rydb. (= *E. argentea* Pursh), *Holcus lanatus* L.; новими для Луганської обл. — *Cuscuta cesatiana* Bertol., *Chenopodium suecicum* Murr, *Echium biebersteinii* Lacaita.

Cuscuta cesatiana Bertol. (*C. australis* R. Br. subsp. *cesatiana* (Bertol.) Fienbrun, *C. basarabia* Buia) — середземноморсько-ірано-туранський вид. Як занесена рослина широко розповсюджена в Західній Європі, Східному Сибіру, на Кавказі та в Австралії. У Східній Європі вид відомий з басейну річки Дон, середньої течії басейну Дніпра та на Кавказі [2, 11]. У прикордонній із регіоном Воронежській обл. Росії вид уперше зафіксовано в 1948 р. [3]. В Україні *Cuscuta cesatiana* поширена на Закарпатті, в Південному Криму, південних районах Лісостепу та Степу [6, 7, 16]. В останньому зведенні флори регіону вид наводиться лише для Донецької обл. [18]. Занесений до переліку карантинних організмів, обмежено поширених на території України [19].

© О.О. КУЧЕР, 2014

У гербарії Інституту ботаніки (KW) нами знайдено два гербарних зразки, що були визначені як *Cuscuta breviflora* Vis.; обидва зібрані в регіоні у першій половині ХХ ст.: на Донеччині, на лівому березі р. Сіверський Донець: «Славянський р-н, окраина хутора Сидорова, меловые обнажения. 27.08. 1931. М.И. Котов», другий — у нинішній Луганській обл. «Ворошиловградская область, Беловодский р-н, с. Городище. Деркульский опорный пункт, лесные посадки. 11.08. 1949. М.И. Котов».

Elaeagnus commutata Bernh. ex Rydb. (*E. argentea* Pursh) — вид північноамериканського походження. В культурі поширений у південних регіонах Євразії, часто дичавіє. У країнах Східної Європи відзначений у культурі в Прибалтиці, Білорусі, на Кавказі [4, 28]. Успішно натуралізується в Західному Сибіру [14]. Є відомості про здичавіння в сусідній із районом нашого дослідження Белгородській обл. Росії [10]. В Україні використовувався в озелененні, зокрема в Криму [6]. Зафіксовані випадки здичавіння в Дніпропетровській та Полтавській областях (по заплавах) [1, 24]. У конспекті флори південного сходу України вид не наводиться, проте О.Н. Конопля зазначає, що *E. argentea* часто культивується в садах та лісосмугах [13].

За гербарними даними KW, *E. argentea* в регіоні відомий на крайньому півдні Луганської обл.: «с. Дякове Антрацитівського району Луганської області, при дорозі. 03.06. 2001. О.М. Конопля». В червні 2009 р. ми виявили декілька поодиноких рослин виду в с. Трьохізбенка Слов'яносербського р-ну Луганської обл. Невеликі, здичавілі дерева віком понад 5 років, заввишки до 3 м, у стані цвітіння росли поблизу дороги на деградованому піщаному ґрунті.

Chenopodium suecicum Murr (*Ch. viride* auct. non L.) — вид євразійського походження. Як адвентивний трапляється в Середній та Атлантичній

Європі, Західному та Східному Сибіру, на Далекому Сході, Кавказі, в Скандинавії, зрідка — в Середземномор'ї, наводиться для Північної Америки [8, 27]. У Східній Європі вид поширений від Карелії до Астрахані, але на півдні спорадично [9, 27]. Наводиться для Сілезії (Польща) [31].

В Україні *C. suecicum* поширений переважно у Поліссі та Лісостепу. Приурочений до антропогенних урбанізованих місцезростань, трапляється в населених пунктах поблизу доріг, у садах та парках, на полях і городах, зазвичай на порівняно тінистих і достатньо зволжених місцях [6]. Для Дніпропетровської обл. вид уперше наведений у 1937 р. [24]. Окрім того, спорадично трапляється в Донецькій та Полтавській областях на рудералізованих місцезростаннях (на смітниках, уздовж доріг у містах) [1, 18].

У гербарії *KW* ми виявили гербарний зразок *C. suecicum*, зібраний у басейні р. Сіверський Донець: «Луганская область, Меловской р-н, х. Криничный. По берегу р. Черепахи. 26.08. 1959. Осычнюк»; перевизначений С.Л. Мосякіним 24.03.1989 р.

Echium biebersteinii Lacaita (*E. italicum* auct. non L., *E. italicum* L. var. *biebersteinii* (Lacaita) Koltz) — вид середземноморсько-азійського походження. Поширений як бур'ян у передгірському поясі, уздовж доріг. До Східної Європи заходить тільки на крайньому півдні. Наводиться для Молдови. У 1982 р. знайдений на залізниці в Московській обл. Росії [14].

Для флори України В.В. Протопопова вважає його геміапофітом [18], для Криму наводиться як природний [5, 20, 21]. В Україні зрідка трапляється у південно-західній частині Лісостепу (Одеська обл.), у Степу та по всьому Криму (крім Тарханкутського п-ва) [6]. У Лівобережній степовій зоні України вид наводиться для Дніпропетровської та Донецької областей [18, 24].

У червні 2012 р. нами зібрано один зразок виду у м. Новоайдар Луганської обл. Одна розвинена особина в стані плодоношення знайдена біля елеватора при в'їзді в місто; росла на деградованому ґрунті і суттєво виділялася за розмірами з-поміж інших видів.

Holcus lanatus L. — вид європейсько-азійського походження. Поширений у Скандинавії, Середній та Атлантичній Європі, Середземномор'ї, на Балканах, Кавказі та в Малій Азії [23, 26]. Приурочений до сухих лук, схилів, світлих лісів, часто трапляється серед чагарників уздовж доріг [20, 27].

Культивується і дичавіє, зокрема зафіксовано 8 випадків здичавіння виду в Московській обл. Російської Федерації [15]. У сусідній із регіоном досліджень Воронежській обл. вид відзначений у 1992 р. на газоні, вздовж узбіччя, в центрі міста [3]. В Україні природно поширений на Поліссі (крім східної частини) [25], у західних лісових районах (Карпатах), у Південному Криму, рідше трапляється в Лісостепу; в степовій зоні виявлено один локалітет у Запорізькій обл. [6].

У червні 2009 р. ми знайшли *H. lanatus* у с. Старий Айдар Станично-Луганського р-ну Луганської обл. на ділянці псамофітного степу (23.06.2012, О.О. Кучер, *KW*, № 00109981).

Крім наведених вище видів адвентивних рослин, нами виявлені такі здичавілі декоративні рослини: *Citrullus lanatus* (Thunb.) Matsum. et Nakai — на пляжі Оскольського водосховища в дачному кооперативі на околиці с. Комарове Ізюмського р-ну Харківської обл. (23.06.2012, О.О. Кучер, *KW*); *Cosmos bipinnatus* Cav. — у м. Старобільськ, уздовж дороги на піску, більше десяти екземплярів на стадії цвітіння (23.06.2012, О.О. Кучер, *KW*); *Gaillardia aristata* Pursh — 5 квітучих екземплярів рослин уздовж дороги в м. Новоайдар Луганської обл. при в'їзді в місто, біля заправки (23.06.2012, О.О. Кучер, *KW*). Останнім часом вид *Citrullus lanatus* знайдений як здичавілий у м. Києві на залізничній колії (усне повідомлення С.Л. Мосякіна).

Таким чином, адвентивні фракції флори Старобільського злаково-лучного степу поповнилися принаймні 9 новими видами адвентивних рослин, порівняно з останнім флористичним зведенням [18]. Усі вони є кенофітами за часом занесення; ергазіофітами та ефемерофітами за ступенем натуралізації, більшість із них мають азійське походження. Деякі з цих рослин культивують на приватних присадибних ділянках та використовують в озелененні, вони дичавіють з культури й активно розповсюджуються.

Гербарні зразки виявлених нових для регіону видів передані до Гербарію Інституту ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України (*KW*).

Автор висловлює щире подяку канд. біол. наук М.В. Шевері (Інститут ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України) за цінні поради під час підготовки рукопису до друку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Байрак О.М., Стецюк Н.О. Конспект флори Полтавської області. Вищі судинні рослини. — Полтава: Верстка, 2008. — 196 с.
2. Бутков А.Я. Сем. Повиликовые — *Cuscutaceae* // Фл. СССР. — М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1953. — Т. 19. — С. 43—76.
3. Григорьевская А.Я., Старобудцева Е.А., Хлызова Н.Ю., Агафонов В.А. Адвентивная флора Воронежской области: исторические, биогеографические, экологические аспекты. — Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2004. — 203 с.
4. Горшкова С.Г. Сем. Лоховые — *Elaeagnaceae* // Фл. СССР. — М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1949. — Т. 15. — С. 516—534.
5. Доброчаева Д.М. Сем. Бурачниковые — *Boraginaceae* // Фл. европ. части СССР. — Л.: Наука, 1981. — Т. 5. — С. 113—197.
6. Доброчаева Д.Н., Котов М.И., Прокудин Ю.Д. и др. Определитель высших растений Украины. — Киев: Наук. думка, 1987. — 548 с.
7. Ена А.В. Природная флора Крымского полуострова. — Симферополь: Н. Орианда, 2011. — 211 с.
8. Ильин М.М. Сем. Маревые — *Chenopodiaceae* // Фл. СССР. — М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1936. — Т. 6. — С. 2—354.
9. Лы́н М.М. Родина Лободові — *Chenopodiaceae* // Фл. УРСР. — К.: В-во АН УРСР, 1952. — Т. 4. — С. 260—400.
10. Еленевский А.Г., Радыгина В.И., Чаадаева Н.Н. Растения Белгородской области (конспект флоры). — М., 2004. — 120 с.
11. Камелин Р.В. Сем. Повиликовые — *Cuscutaceae* // Фл. европ. части СССР. — Л.: Наука, 1981. — Т. 5. — С. 103—110.
12. Кондратюк Е. Н., Бурда Р. И., Остапко В. М. Конспект флоры юго-востока Украины. — Киев: Наук. думка, 1985. — 271 с.
13. Конопля О.М. Флора Луганської області. — Луганськ: Альма-матер, 2002. — 163 с.
14. Конспект флоры Азиатской России: Сосудистые растения / Под ред. К.С. Байкова. — Новосибирск: Изд-во СО РАН, 2012. — 640 с.
15. Майоров С.Р., Бочкин В.Д., Насимович Ю.А., Щербаков А.В. Адвентивная флора Москвы и Московской области. — М.: Т-во науч. изд. КМК, 2012. — 411 с.
16. Мельник Р.П. Конспект адвентивной фракції урбанofлоры Николаева // Чорномор. ботан. журн. — 2009. — № 2. — С. 147—162.
17. Остапко В.М., Бойко Г.В., Муленкова О.Г. Адвентивная фракция флоры юго-востока Украины // Пром. ботаника. — 2009. — Вып. 9. — С. 61—66.
18. Остапко В.М., Бойко А.В., Мосякин С.Л. Сосудистые растения юго-востока Украины — Донецк: Ноулидж, 2010. — 247 с.
19. Перелік регульованих шкідливих організмів // Наказ Міністерства аграрної політики України від 4.08.2010.
20. Попов М.Г. Сем. Бурачниковые — *Boraginaceae* // Фл. СССР. — М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1953. — Т. 19. — С. 97—691.
21. Протопопова В.В. Синантропная флора Украины и пути ее развития. — Киев: Наук. думка, 1991. — 204 с.
22. Протопопова В.В., Мосякин С.Л., Шевера М.В. Фітоінвазія в Україні як загроза біорізноманіттю: сучасний стан і завдання на майбутнє. — К.: Ін-т ботаніки ім. М.Г. Холодного НАНУ, 2002. — 28 с.
23. Рожевец Р.Ю. Сем. Злаки — *Gramineae* // Фл. СССР. — М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1934. — Т. 2. — С. 2—772.
24. Тарасов В.В. Флора Дніпропетровської та Запорізької областей. Судинні рослини. Біол.-екол. характеристика видів. — Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2005. — 276 с.
25. Фіторізноманіття Українського Полісся та його охорона / За заг. ред. Т.Л. Андриєнко. — К.: Фітосоціоцентр, 2006. — 316 с.
26. Цвелев Н.Н. Сем. Злаки — *Poaceae* // Фл. европ. части СССР. — Л.: Наука, 1974. — Т. 1. — С. 117—368.
27. Цвелев Н.Н. Сем. Маревые — *Chenopodiaceae* // Фл. Восточной Европы. — СПб.: Мир и семья-95, 1996. — Т. 9. — С. 19—98.
28. Цвелев Н.Н. Сем. Лоховые — *Elaeagnaceae* // Фл. европ. части СССР. — Л.: Наука, 1974. — Т. 11. — С. 478—485.
29. Mosyakin S.L., Fedoronchuk M.M. Vascular plants of Ukraine: a nomenclatural checklist / Ed. S.L. Mosyakin. — Kiev, 1999. — xxiii + 345 p.
30. Mosyakin S.L., Yavorska O.G. The nonnative flora of the Kiev (Kyiv) urban area, Ukraine: a checklist and brief analysis // Urban Habitats. — 2002. — 1(1). — P. 45—65.
31. Tokarska-Guzik B., Węgrzynek B., Urbisz A., Nowak T., Bzdęga K. Alien vascular plants in the Silesian Upland of Poland: distribution, patterns, impact and threats // Biodiv. Res. Conserv. — 2010. — 19. — P. 33—54.

Рекомендує до друку

Надійшла 12.11.2014 р.

М.М. Федорончук

О.А. Кучер

Луганський національний університет імені

Тараса Шевченка

Інститут ботаніки імені Н.Г. Холодного НАН України,
г. КиївНАХОДКИ ВИДОВ АДВЕНТИВНИХ РАСТЕНИЙ
ВО ФЛОРЕ СТАРОБЕЛЬСКОЙ ЗЛАКОВО-ЛУГОВОЙ
СТЕПИ

Приводятся сведения о находках видов адвентивных растений на территории Старобельской злаково-луговой степи: *Elaeagnus commutata* Pursh, *Holcus lanatus* L. (новые для юго-востока Украины), *Chenopodium suecicum* Murr, *Echium biebersteinii* Lacaita, *Cuscuta cesatiana* Bertol. (новые для Луганской обл.), *Citrullus lanatus* (Thunb.) Matsum. et Nakai, *Gaillardia aristata* Pursh, *Cosmos bipinnatus* Cav.

Ключевые слова: флористические находки, адвентивные растения, Старобельская злаково-луговая степь, Украина.

О.О. Кучер

Taras Shevchenko Luhansk National University, Ukraine
M.G. Kholodny Institute of Botany, National Academy of
Sciences of Ukraine, KyivFINDINGS OF ALIEN PLANTS IN THE FLORA OF
STAROBILSK GRASS-MEADOW STEPPE

Information about find of the following alien plants in the flora of Starobilsk Grass-Meadow Steppe is reported: *Elaeagnus commutata* Pursh, *Holcus lanatus* L., (new records for the South-East of Ukraine), *Chenopodium suecicum* Murr, *Echium biebersteinii* Lacaita, *Cuscuta cesatiana* Bertol. (new records for Luhansk Region), *Citrullus lanatus* (Thunb.) Matsum et Nakai., *Cosmos bipinnatus* Cav., and *Gaillardia aristata* Pursh.

Key words: floristic finds, alien plants, Starobilsk grass-meadow steppe, Ukraine.